

EGY SOCIALDEMOKRATA ERETNEK KUDARCZA.

Bernsteinről van szó.

A Bernstein név, a melyet azok, a kik a socialdemokrata irodalmat figyelemmel nem kísérték, vajmi kevéssé ismertek, az utóbbi időben egyszerre csak oly port vert fel s a cikkek, tiltakozások és czáfolatok olyan áradatát zúdította a világra, hogy előtérbe nyomult az a kérdés: ki ez az ember s mit tett, hogy még a napilapok is vezércikkeiben foglalkoznak vele?

Bernstein Ede socialdemokrata író, aki a Németországban megjelenő »Sozialdemokrat« című újságnak szerkesztése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett magának a socialdemokrata pártban s a ki, miután számos cikket írt különböző lapokba, a melyekben megbolygatta a pártnak tudományos igazolására szolgáló Marx-féle tanok helyességét, végül egy könyvbe¹⁾ foglalta össze kételyeit.

Ez a könyv, mint tudományos munka, nem valami nagy értékű; pongyola szerkezetétől és ide-oda polemizáló modorától alig lehet meglátni a benne lerakott eszmék gerinczét; szerzője maga is bevallja, hogy csak hevenyészve, pár hét alatt készítette; s így nagyon kevéssé is felel meg annak a czélnek, a mit vele Bernstein elérni akart, hogy szabatosan összefoglalja mindazokat az aggályokat, a melyek benne a Marx-féle teoriákkal szemben támadtak. Mindazonáltal sok megszívlelendő dologra mutat rá s igyekszik felvilágosítani azokat, a kik Marx teoriáit úgyszólván vakon követik; nagy statisztikai apparátussal működik s a tények halmazát hordja össze bizonyítékkul. E tények és statisztikai adatok szinte leverők az első olvasásra s csak szorgos vizsgálat után vesszük észre, hogy a könyv főbb tételei közül bizony sok bizonyítás nélkül maradt.

Nem szándékozunk azonban itt kimerítően elemezni ennek a könyvnek hibáit, mert ez egészen más irányba vinne, mint

¹⁾ *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie.* Stuttgart 1899. — Dietz J. H. W. utódainak kiadása. — 188 l.

a melyet kiszabtunk magunk elé. Csak röviden ismertetjük tehát az egész mű eszmemenetét, hogy azután ennek a könyvnek hatásában nyilvánuló mély tanulságokat vizsgálhassuk.

Bernstein a Marx-féle és később Engels által kibővített tudományos socialismus alapvető tanait, nevezetesen a történelmi szükségesség, az osztály harcok, az értéköbbllet (Mehrerth) és a polgári társadalom termelési módjában megnyilatkozó fejlődési elv tanát elemzi munkája első részében s igyekszik kimutatni, hogy Marx ezekkel a tanokkal a hegeli dialektika hurkaiba került. A tudományos teoriához szükséges abstractiók Marxot szerinte odajuttatták, hogy a tényekről addig-addig hámozgatta le a való elemet, hogy végre hústalan és vértelen fogalomvázakat kapott s ezekkel operálva bizonyította be azt a gondolatot, azt a tételt, a mely már előzetesen szeme előtt lebegett s a mely azután a socialdemokraták végső céljává lett, hogy t. i. a mai termelési módnak szükségszerűleg oda kell juttatni az államot és társadalmat, hogy a termelési eszközöket kisajátítsa, a mi azonban csak forradalom útján történhetik meg. A munkásosztálynak előbb kezébe kell forradalmi úton keríteni az állami hatalmat, hogy ezt a célt megvalósíthassa. Bernstein igyekszik kimutatni, hogy ez a fejlődési sorrend nem szükségképi, párhuzamosan is haladhat e két célra törés egymással; statisztikai adatokat hoz fel annak a bizonyítására, hogy a munkás-osztály, illetve a bérrendszertől függő osztály (Proletariat) helyzete lényegesen javul, a jövedelem nagyobbodik s oly gazdasági krízis, — valami előreláthatatlan külső októl eltekintve, — nem várható, amely alkalmat adna arra, hogy a munkásosztály egyszerre felszabaduljon s a termelési eszközök kisajátítását megvalósíthassa. Munkája második részében a socialismus gazdasági és politikai előfeltételeivel foglalkozik s arra az eredményre jut, hogy a munkásosztály még nem képes arra, hogy az állami hatalmat átvegye, erősödni, organizálódnia kell; ebből a szempontból helyesnek tartja a szövetkezeti elv minél tágabb körben való keresztülvitelét; megjelöli a socialismus legközelebbi feladatait s azzal végzi be munkáját, hogy nem kell végcélként kitűzni a socialismusnak, mert ezzel az utópiák terére lépünk s a későbbi fejlődésnek magunk vetünk gátat. Elég ha folytonos fejlődés van. »Was man gemeinhin Endziel des Sozialismus nennt, ist mir nichts, die Bewegung Alles.« Követeli a socialismus kritikáját.

Ez Bernstein könyvének rövid foglalata.

Ezek miatt az elvek miatt aztán megtámadták őt minden-

felől, egyes gondolatait félremagyarázták, kikiáltották rá, hogy ott-hagyta a socialdemokrata párt zászlaját, hogy átvedlett socialdemokratából polgári nemzetgazdává; érthetetlennek mondták eljárását; elkeseredetten gáncsolták; bár akadtak olyanok is, a kik munkáját nagy riadással üdvözölték, mert szükségét érezték már a kritikának, a mely kíméletlen még a párttagokkal szemben is, a mely rámutat azokra a hiányokra, a melyeknek *érzete* csak sejtelemként lappangott elméjükben.

Végtelen érdeklődéssel tekintett most már mindenki a socialdemokrata pártulás felé, a mely hivatva leend Bernstein munkájával szemben valamilyen álláspontra helyezkedni és ez az érdeklődés legnagyobb mértékben igazolható is volt. Mert nemcsak a socialdemokrata párt és ellenségeinek szempontjából, hanem pusztán sociológiai szempontból is igen fontosnak látszott, hogy mit mond a socialdemokraták összessége, hivatalos fóruma erre a könyvre, a mely első pillanatra a párt alapelvei legélesebb megtámadásának tűnt fel. Érdemes volt figyelemmel kísérni, hogyan viselkedik egy párt olyan esetben, ha a létének igazolására szolgáló alapelveket tudományosan megczáfolják, mert ez a viselkedés mély sociológiai tanulságokat ígért. Különben is a legérdekesebb *tárgya* a társadalmi fejlődés törvényeit kutató vizsgálatnak ez a párt, mert egészen közelről láthatjuk egyes mozdulatait s úgyszólván az ütőerére tehetjük a kezünket a jövő fejlődő, uralomra törekvő társadalmának. A socialdemokrata párt gyűléseinek jegyzőkönyveiben tíz évre visszamenőleg fel van jegyezve minden szó, a mely a program érdekében elhangzott, minden cselekedet, a mely a programot megvalósítani törekedett s ha ezt a végtelenül becses gyűjteményt olvassuk s elfogulatlanul vizsgáljuk úgy a szavakat, mint a cselekedeteket, kicsiben megláthatjuk benne minden új társadalmi rend fejlődésének symptomáit s tiszta képet nyerhetünk nemcsak a pártszellemről és az uralomra törekvő társadalmak lelkiületéről, öntudataról, hanem egyszersmind megérthetjük a pártjelszavak törvényét is.

Ebből a szempontból talán még egyik gyűlés sem volt oly érdekes, mint az, a melyet a socialdemokrata párt Hannoverben tartott ez év október havában.

A hannoveri pártgyűlésre Bernstein könyve ellen irányuló tendenciával számos határozati javaslat érkezett. Ezek többkevesebb élességgel kelnek ki a Bernstein-féle irány ellen s nagyobbára azt követelik, hogy mondja ki a pártgyűlés nincs

ok, a miért az eddigi alapfelfogást meg kellene változtatni; a socialdemokratiának ragaszkodni kell a párt forradalmi jellegéhez; célként kell mindig szem előtt tartani a termelési eszközöknek forradalmi úton leendő kisajátítását; megbélyegzendő minden oly gyáva taktika, a mely ettől eltér. E tekintetben még legszelídebb az elberfeldiek határozati javaslata, a mely érdemül tudja be Bernsteinnek, hogy könyvével alkalmat adott az alapfelfogás fölötti vitára, de még ez is követeli annak kimondását, hogy a socialdemokratiának ragaszkodni kell forradalmi pártjellegéhez.

Lehetett-e ilyen előzmények után azt várni, hogy a hannoveri pártgyűlés nyugodtan és érvekkel fog harcolni Bernstein ellen, mikor a hangulat már előre az volt, hogy Bernstein a socialdemokrata párt alapjául szolgáló tudományos elveket s az ezekből levezetett taktikát támadja meg? Lehetett-e várni, hogy egy párt, a mely így tudományos alapjában megtámadva látja magát, beismer csak bármit is a Bernstein-féle tételekből? — És ha mindezeket az előzményeket nem is láttuk volna és valaki megkérdezi tőlünk, hogy volt-e valaha valahol olyan uralomra törekvő párt, a mely agitatójának kezdetén hallgatott a mérsékeltek és kételkedők szavára, úgy bizonynyal nemmel felelünk neki, mert a pártéletnek s az uralomra törekvésnek korai szakában okvetlen szükségesek a pártjelszavak, ezek az egyszerű fogalomképek, a melyekhez a párt minden tagja saját meggyőződése, belátása, szükségletei és vágyai szerint olyan értelmet csatol, a milyet tud; a melyeket megvéd minden támadás ellen, mert ezek jelentik előtte a törekvések és célok összességét; a melyekkel szemben nem gondolkozik s nem engedi meg a kritikát. Ezeknek a pártjelszavaknak a közössége az első összetartó kapocs azon a közösen érzett szükségleten kívül a mely a párt létrejöttének alapoka, de a mely párt egyes tagjaiban nagyon különböző határozottsággal van meg; úgy hogy mentül lejjebb szállunk az intelligencia rétegeiben, annál inkább eltűnik a képesség távolabbi szükségletek megérzésére s annál kisebb lesz a vágy ilyen szükségletek kielégítésében részt venni. De az egészen közelekvő szükségletek kielégítetlensége a legalsóbb néposztályt is ép úgy nyomja, sőt még jobban, mint a felső osztályokat, csak hogy sokkal kevésbé tudja megtalálni az eszközöket arra, hogyan lehessen a bajon segíteni, sőt hajlandóvá válik a bajt inkább szükségszerűségnek fogni fel, semhogy a messzefekvő eszközök-

ben keresse a segítséget. Ebből következik, hogy a kisebb intelligenciájú tömegeket nehéz a bajnak távolabbi eszközökkel és csendes aprózó munkával való kiküszöbölésére megnyerni. De viszont áll az is, hogy csak nagy effektusoknak, nagy eredményeknek van oly izgató erejük a képzelemre, a mely lelkesültséggé és tetté válik. Hogy csak egy példát említsek, sokkal könnyebb toborozni embereket arra, hogy egy szobrot erőszakkal ledöntsenek, semmint arra, hogy az utca aszfaltján levő egyenlőtlenségeket eligazítsák s az apró lyukakat és gödröket betömjék. Egy ilyen szobor ledöntése sokkal könnyebben kapcsolható össze valamely szükséglettel, semmint az az aprózó munka, a mely nem lelkesít senkit, csak azokat, a kik annak hatásait és következményeit teljes mértékben belátják.

A különböző értelmi fokok közt tátongó mélységeket van hivatva áthidalni egy oly jelszó, egy oly kép, egy oly jelmondat, a mely könnyen megérthető, a melyhez mindenki más és más szükségletének kielégítését csatolhatja képzeletében, az alsóbb értelmi fokon állók a közvetlen szükségletekét, a magasabban állók a távolabbiakét. És ilyen jelszónak, ilyen jelmondatnak tartjuk mi azt a mondást, hogy a socialdemokrata párt forradalmi párt (revolutionäre Kampfpartei), a mely egyedül van hivatva arra, hogy a termelési eszközöket forradalmi úton kisorsozza s így a munkásosztályt felmentse a »nyomorult bérrendszer« békóiból. Csak egy *ilyen* gondolattal lehetett socialdemokrata pártot alapítani s csak egy *ilyen* gondolattal lehet azt mindaddig fentartani, a míg csak a szükségletek nagyobb részén, a melyet a mai társadalom ki nem elégíthet, segítenek. Ez a forradalom a legalsóbb intelligenciájú néptömegnek nem jelent mást, mint hogy jobban fog élni, talán többször kerül hús az *asztalára*, mint eddig; a legfelsőbb intelligenciának pedig már (a legnagyobb jóhiszeműséget feltételezzük itt!) az emberiség megváltását jelenti s egy új világ hajnalának pirkadását.

Nehogy félreértessünk, megjegyezzük, hogy jelen alkalommal nincs szándékunkban állást foglalni sem a socialdemokratia mellett, sem ellene, tisztán a pártfejlődés és a pártjelszavak törvényeit kutatjuk, a melyekre semmi befolyással nem lehet az, hogy helyes-e egy pártnak a célja vagy sem; elég pusztán annyi, hogy valamely párt létrejött s működik.

Egy ilyen alapvető pártjelszót, mint a fentebbi, megtámadni semmi párt nem engedhet, mert ezzel egyszerre elvesz a lelkesülés az erő és akarat a további együttműködésre. Vagy

hiszi-e valaki azt, hogy a Bernstein által kontemplált »folytonos mozgás«, azaz folytonos *aprózó* munka közeli kisebb célokkal ép oly vonzó erővel bír, mint az a nagy forradalmi cél, a mit Marx felállított a termelési eszközöknek nagy kisajátításában? Az ilyen jelszavak megtámadói kudarcot vallanak még akkor is, ha igazuk van, mert ennek a jelszónak lassan kell elkopni, hogy lomtárba telessük; erőszakosan odaadni nem fogja azt egy párt sem. És egy párt sem fog visszariadni attól, hogy az ily elvek megtámadóival szemben a dialektika és hangulatcsinálás minden fegyverét alkalmazza, minden pártban akadnak majd olyan emberek, a kik a megtámadót nevetségessé tenni igyeksenek, míg mások az elkeseredés durvaságával rontanak neki s támadnak mindenkit, a ki mellette szót emelni mer.

Bármily figyelmesen olvassa is valaki ezeknek a szempontoknak elhanyagolása mellett a hannoveri socialdemokrata gyűlés jegyzőkönyvét, elbámulva, szinte a megérthetőség reménye nélkül nézi, a mit ott lát. Hihetetlennek tetszik szinte, hogy Bebel, Liebknecht és Kautsky, ezek az apostolok úgy bánjanak el Bernsteinnal, a hogy elbántak. Elképed az ember a czáfolatok módján; keresi az érveket és nem találja s ha megtalálja, annyi szenvedély kíséretében, a *mely túllő* a célon; állításokkal szemben tagadások s nem bizonyítékok szerepelnek úgy hogy ez a modor még a socialdemokrata. párt egynémely *tagját* is sérti. Felszólalnak ellene, de a felszólalás alig használ; lavinaként gördül az antipathia Bernsteinra s olyanná válik a hangulat, hogy Bernsteinnak nem *lehet igaza*. *Érzik ezt* sokan, ki is mondják: hiszen ha Bernsteinnek igaza volna, akkor a socialdemokrata párt alól ki volna rántva a gyékény, de nem, nem *lehet igaza*.

A mint azonban az előadott szempontokból nézzük a vitát, megvilágosodik szemeink előtt minden ellenmondás, mert látjuk, hogy a szónokoknak Bernsteint támadó része már előlegesen abból a szempontból indult ki, hogy Bernsteinnak nem *lehet igaza* s ezen az alapon építette fel beszédét. Nem is a szavakat kell itt nézni, nem is az egyes sikerült érveket, hiszen Bernstein könyve nem színigazságok gyűjteménye, hanem a tendenciát, a mely az összes szónokok beszédében nyilvánul. Hogy is lehetne különben az olyasmit megérteni, hogy minden szónok a kritika szabadságát hirdeti s majdnem egyhangúlag elfogadják Bebel határozati javaslatát, a mely azzal végződik, hogy a párt »határozottan visszautasít minden olyan törekvést, a mely oda irányul

hogy a pártnak a meglevő társadalmi renddel s a polgárság pártjaival szemben elfoglalt állását leplezze vagy megváltoztassa«, a mi pedig nem vonatkozik másra, mint Bernstein törekvésére, a ki kritizálván, ilyen kudarcot vallott.

De a mi még magasabb szempont ebben az ügyben, az hogy ez a Bernstein-féle könyv nem maradt hatástalanul. Voltak, a kik védelmére keltek, így Dávid és Woltmann s a szenvedélyes hang, a mivel támadták, még Bernstein ellenfeleiben is visszatetszést keltett. Egygyel több ok a socialdemokratismusnak arra, hogy úgy Marxxal, mint Bernsteinnel szemben elfogulatlan és szenvedélytelen kritikát gyakoroljon. Hogy így sokban Bernsteinnak lesz igaza, az nem baj, mert hiszen a teoriák az élethez simulnak, az élet pedig folyton változik s a mindenütt megnyilvánuló széttöredezés csak új életfeltételeket s magasabb célokat hoz létre.

Dr. Berinkey Dénes.